

תפלת השחר פרק רביעי ברכות

כ"ט

עין משפט
גר מצוה

והשקוף . חשב לזכור אותה לשון סוכה כדמחזרמינן וישקף ואחשכין (בבב"ב י"ט) : **רשע מעיקרו** . ושם מרשעתו פעמים שחזר ונעשה רשע : **סוף ינאי** . ששנינו בקידושין (פ"ג דף ס"ו) שהרג חמיו ישראל : **ינאי רשע מעיקרו** . ונעשה לדיק וחזר לרשעתו : **דאחמיל כס** . החמיל לאומרה ונעשה באלמנטיה : תורה אור

ליום עלה אביי אמואן דמללי הבינו . והכי ק"ל ויש ספרים דמסיק ה"מ במחא אבל בדרך שרי כדמשמע במכילתין (ח) גבי רבי יוסי וכו' : **ונכללה** הבינו . והא דאמרינן בפ"ק גדרה (דף ה:) כל השנה כולה מחפלה אדם י"ח חוץ ממואלאי

מ"א ב מ"י פ"י מ"א
תפלה ה"ג ג סג
צ"ח י"ע ע"ש ע"ח
ס"י ק"י ס"ג פ
מ"ח ג ד ה"י פ"כ
ה"ג ג ד סג פ
ע"ש ע"ח ס"ח ק
ס"ג פ
מ"א ב מ"י פ"י מ"א
ה סג פ ע"ש
ח"ח ס"י ק"ד ס"ג פ
ג מ"י פ"י מ"א
סג פ ע"ש ע"ח
ס"י ק"ו ס"ג פ
ג"ב פ מ"י פ"י מ"א
סג פ ע"ש ע"ח
ס"ח ק"ו ס"ג פ

לא ענו . הא דאמר רב יהודה מעלין אותו : **שבעה קולות** . במזמור קול ה' על המים (תהלים כט) : **שאלמס חס** . בפרשת עלן לבי (פ"ג ז) : **כ"ד רננת** . בפרשת ויעמוד שלמה (תהלים ח) רנה תפלה חסנה כלהון כ"ד אכא : **ביומא דרמיא** . שהולך לבקש רחמים שדבקו שגרים זה בזה ולא היו מניחין להכניס ארון לבית קדשי הקדשים כדאמרי' במזמור קטן (דף ס"ג) : **מעין כל ברכה** . אומר בקולר ומברך על כל אחת ואחת : **סבינו** . ואינו מברך אלא שומע תפלה בכל הברכות שבין שלש ראשונות שלש אחרונות הבינו כנגד אהה חוץ ומול אח לבבנו כנגד השיבוט שלוח לנו כנגד סלח לנו להיות גאולים כנגד גאולה וכן כולם : **בנאות ארץ** . לשון עה כמו בנאות דשא ירביצני (תהלים ג) והוא כנגד ברכת השנים : **וסתמים על דמך** . העובדים על דבריך : **ישפטו** . כנגד לזקה ומשפט . לשון אחר והסוטים במשפט על דעתך ישפטו השיבם ללמדם לשפות כדבריך וכן עיקר נראה לי וכן בה"ג : **לייט ענה אביי** . לפי שמדלג הברכות וכולן בברכה אחת : **כל שנה מי עבדין כרבי עקיבא** . כלומר כשאלו מחפליין י"ח שלמות מי עבדין כר' עקיבא לומר ברכה רביעית בפני עממה דהשתא כשמחפליין הבינו נעביד סתיה : **שבע סקון** . שלש ראשונות ושלש אחרונות והבינו : **ונכללה** . הבדלה : **מכלל** . בחוץ הבינו כדרך שהוא כוללה בחוץ הדעת ויאמר הבינו ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול לדעת דרכיך : **לאפרודי** . לטעות : **בסתלם** . התפלה יכול אדם לכוין דעתו יותר מן האלמנט : **גבורות גשמים** . הזכרה בעלמא היא לפיכך מחזירין אותו שאינה תפלה שיכול לאומרה בשומע תפלה : **ביתיד** . מחזירין אותו : **בנבור** . יחיד המחפלה על הנבור : **דאדכר קודם ש"ס** . אין מחזירין אותו שיכול לאומרה בשומע תפלה תחטוים

והשקוף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו אמאי לא העלוהו והאמר רב יהודה אמר רב "מעשה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו בברכת הצדוקים מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא שאני שמואל הקמן דאיהו תקנה וניחוש דלמא הדר ביה אמר אביי גמירי שבא לא היה בישא ולא והכתיב ו'בושוב צדיק מצדקתו ועשה עול והוא רשע מעיקרו אבל צדיק מעיקרו לא ולא והא *תנן אל תאמין בעצמך עד יום מותך שהרי *יוהנן כ"ג שמש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי *אמר אביי הוא ינאי הוא יוהנן רבא אמר ינאי לחוד ויוהנן לחוד ינאי רשע מעיקרו ויוהנן צדיק מעיקרו הניחא לאביי אלא לרבא קשיא אמר לך רבא צדיק מעיקרו נמי דלמא הדר ביה אי הכי אמאי לא אסקוהו שאני שמואל הקמן דאתחיל בה דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע בן לוי ילא שנו אלא שלא התחיל בה אבל התחיל בה גומרה : הני שבע דשבתא כנגד מי א"ר הלפתא בן שאול כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים הני תשע דר"ה כנגד מי א"ר יצחק דמן קרטיגנין כנגד תשעה אוזרות שאמרה חנה בתפלתה . דאמר מר *בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה הני עשרים וארבע דתעניתא כנגד מי א"ר הלבו כנגד כ"ד רננות *שאמר שלמה בשעה שהכניס ארון לבית קדשי הקדשים אי הכי כל יומא נמי נמרינהו אימח אמרינהו שלמה ביומא דרחמי אגן נמי ביומא דרחמי אמרי להו : רבי יהושע אומר מעין שמנה עשרה : מאי מעין שמנה עשרה רב אמר מעין כל ברכה וברכה ושמואל אמר 'הבינו ה' אלהינו לדעת דרכיך ומול את לבבנו ליראתך ותסלח לנו להיות גאולים ורחקנו ממכאובינו ודשננו בנאות ארצך ונפוצותינו מארבע תקבץ והתועים על דעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידיך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד ועבדיך ובעריכת נר לבן ישי משיחך מרס נקרא [ח] אתה תענה ברוך אתה ה' שומע תפלה *לייט עלה אביי אמאן דמצלי הבינו אמר רב נחמן אמר שמואל יכל השנה כולה מתפלל אדם הבינו חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים מפני שצריך לומר הבדלה בחוץ הדעת מתקוף לה רבה בר שמואל ונימרה ברכה רביעית בפני עצמה מי לא תנן *ר"ע אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה כולה כל השנה כולה מי עבדין כר' עקיבא דהשתא נמי נעביד כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדין כר"ע תמני סרי תקון תשמרי לא תקון הכא נמי שבע תקון תמני לא תקון מתקוף לה מר זוטרא ונכללה מכלל הבינו ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול קשיא : אמר רב ביבי השנים מתקוף לה מר זוטרא אדם הבינו חוץ מימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת הברלה בחוץ הדעת נמי אתי לאפרודי אמרי התם כיון דאתיא בתחלת צלותא לא ממריד הכא כיון דאתיא באמצע צלותא ממריד מתקוף לה רב אשי ונימרה בשומע תפלה דא"ר תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיתבי *טעה יולא הזכיר גבורות גשמים בתחית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה והבדלה בחוץ הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס מתיבי *טעה יולא הזכיר גבורות גשמים בתחית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס ל"ק הא ביהוד הא בצבור מ"ט לא משום דשמעה משליח צבור אי הכי האי מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מפני ששומע משליח צבור מיבעי ליה אלא אידי ואידי ביהוד ול"ק *הא דאדכר קודם ששמע תפלה

רב נסים גאון
הני כ"ד דתעניתא
כנגד מי אמר
ר' הלבו כנגד כ"ד
רננות שאמר שלמה
הא
סלחא פרישה בתלמוד
ארוץ ישראל בפרקי
ובפרק ב' דתענית
(הלכה כ' ר' הלבו ר')
שמואל כנגד כ"ד פעמים
רנה תפלה תרעה
שארובין בפרשת שלמה
ואית בבבא פ"ג משקין
בית השלחין (מועד)
קטן (דף ט') ובפרק כל
ישראל יש להם חלק
(דף ק') בשעת שבת
שלמה את בית הקדוש
ובקש להבנים ארוץ
לבית קדוש הקדשים
דבקו שיעוים זה בזה
אמר כ"ד רננות כ"ד

הגהות הב"ח
(ח) תוס' ד"ה לייט וכו'
במכילתין . ל"ב לעיל
פ"ק דף ג' ויש פ' תוס'
כ"ד ה"ה לך : (ג) ד"ה
מפני וכו' היינו דווקא
כשקן התפלל אצל מנדלי

הגהות הגר"א
(ח) פרס נקרא אהס
תפלה . ל"ב כי אהס
פונה ככל ס' . ג' ר"ח
ורא"ש ופ"ין רפ"ט :

כל שכן בימות הגשמים: מיהו קבלתי דיש לזיזר שלא לשאול גשמים כלל שלא בזמן שתקנו חכמים אפילו בשומע תפילה אלא מרצון לפניו יתברך בתעניות ובסליחות צ"ג מדות ואומרים פסוקים ומזמורים של מטר אבל אין שואלין ותן טל ומטר. וזכר לדבר עובדא דרבא פ"ג דתענית (דף כ"ד): דבעא רחמי דליתי מיטרא בתקופת תמוז ואמי מיטרא עד דשפיך מרזבי דליפורי לדיגלת אמא אצוה אחמיז ליה בתלמיה וא"ל מי איכא דמטרא קמי שמיא כולי האי א"ל אשני דוכתך דרחמי עלך מן שמיא שני דוכתיה למחר אשכחיה דמירטס פוריא צסקיני. והתם לא קאמר תלמודא דהיה שאל בצרכת השנים אלא סתמא קאמר בעא רחמי

אחת גדולה כנינוה ה) כיחידים דמו ושואלין אותו בשומע תפלה (*א). [ג] אבל ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה או אשכנז בכללה אם צריכין למטר אחר כך כתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל בתשובת שאלה שיכולין לשאול אחר כך בברכת השנים כפי הצורך להם: ג ואם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו: ד וכן אם לא שאל בימות הגשמים מחזירין אותו אפילו אם

ומ"ש אבל ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה וכו' כתב אדוני אבי אפרים ז"ל שיכולים לשאול בברכת השנים. כבר כתבתי תשובה זו בספר וכתב באותה תשובה שלא נתקבלו דבריו וגם מדברי הר"ן (ב ד"ה וכו') למידין שכתבתי לא משמע לחלק בכך וכתב רבינו הגדול מהר"י אור"ל שמתאר שהרא"ש כתב באותה תשובה שאע"פ שהוא יחיד היה יכול לשאול מאחר שזה הדבר הוא נראה רבים אלא כדי שלא יהא נראה כאלוהות אגודות נראה מכאן וכו' שאל היחיד טעה ושאל גשם שמיא שהיה מן הדיון לשאול טל שלא יחזיר מאחר שהאמת נראה דבריו הראשונים ואפילו ביחיד יש לו מקום להשתאף אלא מהקצה הנזכרת היכא שהתפלל

דליתי מיטרא בתקופת תמוז ומסתמא דבשומע תפילה היה שאל מטר ואפילו הכי רחמי עליה מן שמיא ואע"ג דרש"י פירש דרחמי עליה לפי שביקש הגשמים בתמוז שלא לצורך אלא כדי למלאות רנונה של איפרא הורמיז אימיה דשצור מלכא כדאיחא התם אפילו הכי כיון דחזין דאיכא סכנתא אף לחכמי התלמוד דבאטרא שלא לצורך אפילו בשומע תפילה כל שכן דאיכא סכנתא לידון אף דבאטרא לצורך ושמעתי ששני גדולים עשו מעשה כשהיה עזרת גשמים בימות החמה לשאול בניצור ותן טל ומטר בשומע תפילה ונאסף כל אחד לעמיו באותה שנה ותלו הדבר דבאטרא קמי שמיא:

כדיעבד שאין צכאן זאת החוצפה נראה שאין לו לחזור וצריך עיון עתה ולע"ד היה נראה שכיון שלא נתקבלו דברי הרא"ש וכל העולם לא נהגו כן הו' ליה סוגיין דעלמא דלא כהרא"ש והילכך תשובה וכו' גשם צריך לחזור אפילו בארץ שכולה בכללה צריכה גשם בימות החמה ומכל מקום כיון שהרב ספק עלינו את הדבר מי יקל ראש כענין ולכן ראוי לזאת מידי ספק ולחזור ולהתפלל בתורת נדבה וכו' שכתב ה"ר יונה (נרכות יח: סוף דיטר ראשון) גבי טעה בנמנה בשנת ה' הזכיר של שנת וכתב רבינו בסיומן ר"צ (בסופו) (ב):

ו ואם שא"פ ספר בימות החמה מחזירין אותו. מימרא דר' חנינא ריש פרק קמא דתענית (ג): בימות החמה אמר מוריד הגשם מחזירין אותו ופירש רש"י דכיון דבעא מיטרא לא התפלל תפילתו כהוגן לפי שהגשמים נקין סימן קללה הן מפני הקציר עכ"ל וכיון דבהזכרה מחזירין כל שכן בשאלה: ומ"ש וכן אם לא שא"פ בימות הגשמים מחזירין אותו אפילו ששא"פ וכו'. כך כתבו ה"ר יונה והרא"ש בפרק תפילת השחר דאע"פ דבהזכרה אם לא אמר בימות הגשמים מוריד הגשם ואמר מוריד הטל אין מחזירין אותו בשאלה אם לא שאל על המטר אע"פ שאמר ותן טל לצרכה מחזירין אותו וכן כתב הר"ן בשם הרמב"ן פרק קמא דתענית: אבל דעת המרדכי לשם דאף בשאלה אם אמר ותן טל לצרכה אין מחזירין אותו וטעמו לפי שהאלפסי לשם הביא הירושלמי בלשון זה בגשם והזכיר טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בצרכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים בתחית הממים מחזירין אותו והוא דלא אדכר לא טל ולא מטר ע"כ וסבירא ליה למרדכי דמדלא קאמר ההוא דלא אדכר לא טל ולא גשם דהוה משמע דלא קאי אלא אהזכרת מוריד הגשם בלבד וקאמר דלא אדכר לא טל ולא מטר אלמא דאף בשאלה

ג ואם שא"פ ספר בימות החמה מחזירין אותו. כבר נתבאר בסיומן קי"ד שכל שהזכיר גשם בימות החמה מחזירין אותו וכן שכן כששאל דהו' מיקל טפי ולדברי המפרש שאם הזכיר טל ומטר אין מחזירין אותו צריך לומר דהיינו דוקא בהזכרה אבל בשאלה מחזירין שכל שהזכיר מטר אע"פ שהזכיר ג"כ טל דמחזירין אותו: ד ומ"ש וכן אם לא שא"פ ספר בימות הגשמים מחזירין אותו אפילו ששא"פ טל אע"פ שבהזכרה אינו כדפרישית לע"ז. בפרק תפילת השחר (כו:): תניא טעה ולא אמר גבורות גשמים בתחית הממים מחזירין אותו שאלה בצרכת השנים מחזירין אותו ובריש תעניות כתב הר"ן (א): ירושלמי (תענית פ"א) היה עומד בגשם והזכיר טל על אין מחזירין אותו והתניא אם שאל בצרכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים בתחית מחזירין אותו והוא דלא אדכר לא טל ולא מטר וכתב הר"ן (א) היה עומד בגשם הרמב"ן דהו' דלא לוסוף עלה דבהזכרה הוא דלית ואין דינו כן בשאלה לפי שיש שצח והודאה צמה שיש עולה שיש צמה שהוא נעצר לפיכך הזכרה של ה' ריצי וגבורת גשמים עולה במקומה אבל היאך יתכן לומר בשאלה שמתא שאלת מה ששאל לשאול עולה לו במקום מה שצריך לשאול הא ודאי לימא וכן מדברי הרמב"ם בפ"י מהלכות תפילה (ה"ט) וכן פירשו ה"ר

(ט: ד"ה ואומרים) והרא"ש (סי' יד) בפרק תפילת השחר: וכתב שם הרא"ש והא דקאמר מטר לאו דוקא דהוה ליה למימר גשם כלומר דכיון דמאי דשמיא ההוא דלא אדכר לא טל ולא מטר לא קאי אשאלה אלא אהזכרה הוה ליה למימר ההוא דלא אדכר לא טל ולא גשם שהוא הלשון שאומרים בהזכרה ולא הוה ליה למימר דלא אדכר לא טל ולא מטר שהוא הלשון שאומרים בשאלה:

(*א) וכתב ה"ר יונה פרק תפלת השחר (כ ריש ע"א) דאף בדיעבד אם הזכיר בברכת השנים מחזירין אותו הואיל ואין להם לחזקת בשומע תפילה: (ב) ולי נראה דאין לספק בדבר כלל אלא דברי מהר"י אבובב כנונים בטעמם דאין להתחזירי וכדאי הם הרא"ש והר"ן לסמוך עליהם בדיעבד וכבר כתבתי לעיל דהם הסכימו לדברי הרא"ש ועיין לקמן סימן תע"ב (ד"מ אות ה) לענין הסיבה בזה דסומכין אדברי ראב"ה בדיעבד אף על גב דמנהגא דלא כווחיה והוא הדין כאן כן נראה לי דהמיקל בדבר לא הפסיד:

דרבי משה

דרבי משה

הגהות והערות

ה) בכמה דפוסים קדמונים וכת"י א' כאנטוכיא או כנינוה. ומצינו לחז"ל שנקטו אנטוכיא כמשל לעיר גדולה עיין ערוכין סא ע"כ: [ז] צ"ל לסיק טל ריצי גבורת גשמים עומדת במקומה. ור"ל ע"י הזכרת טל. ריצי דגבורת גשמים נשאר במקומה [וכן הנוסח לפנינו בר"ן]. או צ"ל לסיק במקום ריצי גבורת גשמים עומדת. וכך נאה יותר. (מור קציעה): [ז] בכת"י נוסף כאן "ומאי שנא בזה שכתב דבריו בפשיטות ומאי שנא זמן (ק"ה) (דהתחלה) דכתב דאביו הרא"ש תמה וכו'":

ומתוך דברים הללו יתבאר לך שמה שכתב המרדכי בריש (פי' מריג) על הא דמשני ההוא דלא אמר לא טל ולא מטר לא טל ולא מטר אלא אמר וכן טל לברכה אין מחזירין אותו בני אדם שאומרים בכל פעם ופסע וכן טל לברכה אף צימות ויהא רגיל צפיהם טל דלא אם ישכחו מטר צימות הגשמים ירין עד כאן דברים דחיים לה על דעתו שדין שאלה ן הזכרה ואין הדבר כן וכמו :

ו"מ"ש אב"א א"א ש"א
א"מ"ש אין מחזירין אותו.
 'מדגסקין ברש תעניות (ג.)
 ! וצרותם לא חייבו חכמים מאי טעמא לפי שאינם ואף על גב דבני הזכרה משמע דהוא הדין לשאלה מא דשאינן נעשרים שייך גבי אלה כמו גבי הזכרה:

שאל טל אף על פי שבהזכרה אינו כן כדפירשתי לעיל אבל אם שאל מטר ולא טל אין מחזירין אותו: ה ואם לא שאל מטר וגזכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו ושואל בשומע תפלה. ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה (ו) אם עקר רגליו חוזר לראש. לא עקר רגליו איתמר בירושלמי שחוזר לשומע תפלה ושואל בה וכן פסק רבינו חננאל ז"ל. ובעל הלכות גדולות כתב שחוזר לברכת השנים וכן כתב הרמב"ם ז"ל והראב"ד ז"ל ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל.

השנים שדיים שזה וכו' עד הילכך אם טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים או שטעה ולא הזכיר שאלה צברכת השנים אין מחזירין אותו אלא אומרה בשומע תפילה אבל לא לדבר מקמי שומע תפילה מחזירין אותו ואומרים רבני נרפא דדוקא כשלא הזכיר לא טל ולא מטר אבל אם הזכיר טל אף על פי שלא הזכיר מטר אין מחזירין אותו בשום ענין ואפילו נזכר אחר שומע תפילה ואומר הרב מורי נר"ו דדוקא בגבורות גשמים וכו' ומפרש שלטי הגבורים דמלשון רבני נרפא משמע דאף בשאלה אם הזכיר טל אע"פ שלא הזכיר מטר אין מחזירין אותו דהא רבני נרפא סבירא להו שדיניהם שזה דכשנזכר קודם שומע תפילה אין מחזירין אותו אף בהזכרה דאומרה בשומע תפילה ואתרווייהו קאו ואמרו דבין בהזכרה ובין בשאלה אם אמר טל אין מחזירין אותו ואפילו נזכר לאחר שומע תפילה דגם בזה דיניהם שזה ומורי הרב נר"ו חולק עליהם ואומר דלימא אלא דוקא בגבורות גשמים וכו' ולכן כתב בשלטי הגבורים לשם זה לשון וצברכת שאלת גשמים התוספות והרא"ש כתבו דאם הזכיר טל ולא מטר מחזירין אותו ורבני נרפא כתבו דכי היכי דגבי הזכרת גשמים אם הזכיר טל סגי הכי נמי גבי שאלת מטר אם הזכיר טל סגי עכ"ל: בידרו נראה דאין הבנה זו נודקת דאע"פ דסבירא להו לרבני נרפא שדיניהם שזה דגם הזכרה אומרה בשומע תפילה מכל מקום אם לא שאל מטר אע"פ ששאל טל מחזירין אותו אם נזכר לאחר שומע תפילה ומורי הרב נר"ו לא נחלוק אלא לפרש דברי רבני נרפא דאע"פ דנקטו לישנא דמטר לא איירו אלא בהזכרת גבורות גשמים אבל לא בשאלה דפשיטא היא דבשאלה אע"פ ששאל על טל שאינו נעזר כיון שלא שאל גס על מטר שהוא נעזר מחזירין אותו וכן פירש הרא"ש הא דקאמר בירושלמי ההוא דלא אדכר לא טל ולא מטר ללא דוקא מטר דהוה ליה למימר ההוא דלא אדכר לא טל ולא גשם וכו' ומביאו ב"י. והמרדכי דסבירא ליה דבשאל טל ולא מטר נמי אין מחזירין הוא יחיד נגד כל המחברים גם הבי"ה השיג על המרדכי בזה ואמר דברים דחיים הם והכי נקטינן:

ש"ו ואם י"א ש"א מטר וגזכר קודם שומע תפילה אין זירין אותו וכו'. מימרא דרב אסי צפרק תפילת השחר (כט.)
 בינו בסימן קי"ד: **ו"מ"ש ואם י"א נזכר עד אחר שומע וכו'.** שם מתייבזי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית מחזירין אותו שאלה צברכת השנים מחזירין אותו לא קשיא נ: קודם שומע תפילה הא דלדכר בתר שומע תפילה וכתבו (כט: ד"ה הא) הא דלדכר אחר שומע תפילה אז ודאי אותו מיהו אם לא עקר רגליו אינו נריך לחזור לראש ולא שנים אלא חוזר לשומע תפילה וכן משמע בירושלמי צפרק אין (ה"ב) וכן הסכים ה"ר יונה צפרק תפילת השחר (כ. ד"ה ש"א"א (כט. ד"ה שאלה) כתב שכן דעת רבינו האי אבל הראב"ד זורין אותו לברכת השנים וכענין שאמרו בהבדלה צפרק אין (ג.) טעה בזה ובו חוזר לראש ומסתברא ודאי דברי הראב"ד זו בירושלמי מפרש דברי רבינו האי ע"כ: **והרא"ש (פי' הא דלדכר בתר שומע תפילה מפרש בירושלמי חוזר לשומע אינו נריך לחזור לברכת השנים וכן פסק ה"ר יוסף בשם מ הא אמרינן צפרק אין עומדין טעה בזה ובו חוזר לראש זקנו הבדלה בתפילה ועל הכוס כשטעה בתפילה אומרה על ן נריך לחזור ולהתפלל ואי טעה על הכוס חוזר ומתפלל כיון שטעה ולא הזכיר בשומע תפילה היה לו לחזור לברכת מא יש לחלק דשאני הכא ד"ה כולן כתפילה אחת הן ולא רבנן לחזור כמו גבי הבדלה שנתקנה בתפילה ועל הכוס דתרי ו זה"ג (ברכות סוף פ"ה) כתב דאי אדכר קמי שומע תפילה שומע תפילה ואי לא הדר לראש ומשמע שרצה לומר אם בשומע תפילה חוזר לברכת השנים דהיינו רישא דידהו ן משמע דאיירי כשסיים כל י"ח ברכות ואז חוזר לראש ה דסברי הלכות גדולות דתלמודא דידן פליג אירושלמי זעה בזה ובו וכל דבריהם דברי קבלה ויש לסמוך עליהם ראב"ד ז"ל עכ"ל וכן פסק הרמב"ם בפ"י מהלכות תפילה ן שהרמב"ם והרא"ש ז"ל מסכימים כן הכי נקטינן: זאם נזכר אחר שחתם שומע תפילה קודם שהתחיל רצה ן טל ומטר ואח"כ אומר רצה דכל שלא התחיל רצה כאילו שומע תפילה חשיבין ליה וכמו שכתב רבינו בסימן קי"ד אזורי נזכר קודם שהתחיל בתקע בשופר גדול: **וגראדה****

ז **ל"א עקר רגליו איתמר בירושלמי וכו' עד ויזה הסכים א"א הרא"ש.** טעמו דבתלמודא דידן משמע שחולק אהירושלמי בזה ואע"פ שיש לפרש דאינו חולק יש לסמוך על זה"ג דכל דבריו דברי קבלה וכן פסק בשלחן ערוך (פ"ה) ופסק עוד דאם נזכר אחר שסיים

זאם השלים תפילתו ואינו רגיל לומר מחנונים אחריה אע"פ שעדיין לא עקר רגליו כעקרים דמי וכמו שיתבאר בסימן תכ"ב (ג.):

דרכי משה

אבודרהם (ע"פ קי) דאם שכח טל ומטר בברכת השנים וצריך לאמרו בשומע תפילה ואותו היום תענית שצריך לומר עננו יאמר השאלה תחלה קודם עננו:

פרישה

קר רגליו (וכו') חוזר לראש י"א עקר רגליו וכו'. ונראה דאם נזכר קודם שהתחיל ברכת רצה שאומר וכן טל ומטר ומתחיל רצה וכלעיל נזכר קודם שהתחיל ברכת תקע בשופר בסימן קי"ד. ב"י:

4

לקרות, אבל פשוטו אתו דרך תפלה ובקשה מתר. ומכל מקום אם אמר מזמור שלם אסור לשנות מלשון

יחיד לרבים או להפך (טור והרא"ש פרק הקורא עומד בשם הרב רבנו יונה):

קיו דיני ברכת השנים. ובו ה' סעיפים:

א. אברכת ^אהשנים צריך לומר בה בימות הגשמים ותן טל ומטר. וימתחילין לשאל מטר בחוצה לארץ ^ב. בתפלת ערבית של יום ששנים אחר תקופת תשרי (ויום התקופה הוא בכלל ^ג הששים, הגהות מיימוני פרק ב). ^ד ובארץ ישראל מתחילין לשאל מליל שביעי במרחשון. ^ה ושואלין *עד תפלת המנחה של ערב יום טוב הראשון של פסח, ומשם ואילך פוסקין מלשאל: ב. היחידים הצריכים למטר בימות החמה אין שואלין אותו בברכת השנים אלא ^ו בשומע תפלה. ואפלו עיר גדולה כנגנה או ארץ אחת בלה, כמו ספרד בכללה או אשכנז בכללה, כיחידים דמו, בשומע

א ברכות לג. ב מענית י. ג טור בשם הרא"ש. ד שם בנמרא. ה טור פרק קמא דמענית.

באר היטב

מן המנהג שאומרים ראה נא בעניניו וכן הוא במגלה עמקות:
א. השנים. צריך לומר ושבענו מטובך לא מטובה. הרא"ש ורש"ל. ועטרת זקנים כתב, קשהו בדרך יאמר מטובך וכשהוא בעיר יאמר מטובה. עין שם השעם, ובסודור האר"י ויל כתב מטובה: ג. ששים. כלומר בתפלת ערבית שמתחיל יום ששים: ג. הששים. כלומר יום שנפלה בו התקופה מחשבינו מכלל הששים אפלו אם התקופה נוספת בחצי יום או אחר כך, רק שיהא קצת קדם הלילה, ולעולם שני ימים בין התקופה להשאלה. דאם התקופה ביום א' השאלה בתפלת ערבית השנייה ליום ד': ד. ובארץ ישראל. לפי ששם צריך לגשמים יותר לפי שבבוה היא מכל הארצות. מי שיצא מארץ ישראל לחוץ לארץ, אם יש לו אשה ובנים בארץ ישראל שממנו גטה ויל וכמה גדולים אחרים שחלקו על מזהירי"ש בזה וכתבו ושואל כבני חוץ לארץ, וכן פסק בתשובת דבר שמואל סימן שכג. ופרי חדש פסק שבני ארץ ישראל שבאו לחוץ לארץ כל זמן שדעתם לחזור בכל אותה שנה לארץ ישראל שואל כבני ארץ ישראל, ואם אין דעתם לחזור אלא אחר שנה או שנתיים כמו שלוחי ארץ ישראל. אף על פי שיש להם אשה ובנים בארץ ישראל שואל כבני חוץ לארץ, עין שם: ה. בשומע תפלה. ונראה דלפי זה כל שכן שיש לנו לשאל מטר אחר ד' מרחשון תוך ששים לתקופה בשומע תפלה כשצריכין לקח. דהא אפלו בתקופת תמוז דימין קללה הם, שואלים בשומע תפלה. וכתב ט"ז, הא דצבור מתר להתפלל בשומע תפלה. הינו, כשמתפללין בלחש, אבל לא יאמר אותו השליח צבור בקול רם אפלו בשומע תפלה. והב"ח כתב קבלתי שלא לשאל גשמים כלל שלא בזמן שתקנו חז"ל אפלו בשומע תפלה, אלא מרצון לפניו ויתברך

שערי תשובה
מוכח דברכה זו הקבצה ברפואה תלואי הגוף. ובכרכי יוסף כתב שכמה גדולי ישראל מרגלא בפמניה לומר כן, ומישב דברי הש"ס, עין שם. ובתשובת הר"י מולכו כתב שאם צריך להתפלל על החולה צריך בשומע תפלה, והינו, תפלה בפרוש, וברפאנו במחשבה לבד. והכרכי יוסף כתב על זה, שמעתי משום רבנו קשישי שהיו מתפללים בברכת רפאנו וכן אני נוהג, עד כאן לשונו: *השנים. עין באר היטב. ועין בשלמי צבור, וכך שנתנו בלתי וא"ו והנון קמוצה, ומה שכתב באבודרקה שנותנו הוא שעות סופר, שהרי אמר חכך ותתי אחרתה, לשון יחיד, עין שם. ונראה דגם בנפח אשכנזים שאין אומרים ותתי אחרתה מכל מקום אין לשנות לומר שנותניו רק שנתנו בקמץ הנון וכן המנהג: *ובארץ ישראל. עין באר היטב. וכתב בכרכי יוסף, כן ארץ ישראל שהיה בארץ ישראל בשבועה חשון ושאל כמנהג ארץ ישראל ימים מועטים ושבו יצא לחוץ

באור הלכה

א *בתפלת ערבית. כתב הח"י אדם בשם הפרי חדש, דבדיעבד אם התפלל ושכח טל ומטר מוניה מעת לעת, ולפי זה כיון דאין תקופת תשרי נוספת אלא בשלש שעות או בתשע שעות בלילה או ביום, לעולם אין צריך לחזור בתפלת מערב הראשונה, כיון שצדין לא נשלם ששים יום מעת לעת, וכן אם התקופה נוספת ביום, אין צריך לחזור אפלו בתפלת שחרית להמתפלל קדם שלש שעות ביום, וכשנופלת בתשע שעות ביום ומתפלל מנחה קדם תשע שעות, גם כן אין צריך לחזור, עד כאן לשונו. והפרי מגדים הביא להפרי חדש וכתב עליו, ואני יודע אם לסמך עליו בזה, כי אין הלכה כאבי הערוך בזה, ועל כל פנים מחייב להתפלל מתנה, כבסימן קז סעיף א, עין שם. ובספר מחזיק ברכה פסק בהדיא דלא כפרי חדש, וגם הבעל דרך החיים לא הזכיר כלל שום נפקא מנה בין יום ראשון לשאר ימים, וגם מבאור הגר"א משמע לכאורה דפסיקא לה דאין הלכה כרמב"ם בזה:
*עד תפלת המנחה. ואם טעה במעריב ליל ראשון של פסח והתפלל תפלת שמונה עשרה של חל ונזכר לאחר שהתחיל בך עלינו, שהדיו הוא שצריך לפסים כל אותה ברכה, כמו שכתוב בסימן רסח, אינו אומר טל ומטר, כיון שגם הצבור אינם אומרים. ואם חלה השאלה ביום שבת, וטעה והתפלל של חל והתחיל בך עלינו, גם כן אינו אומר טל ומטר, כיון שהצבור צדין לא התחילו, והיחיד נגזר ממיד אחר הצבור (מגן אברהם):

משנה ברורה

ג. דרך תפלה וכו'. ויכול להתפלל על חולים ברפאנו, ויאמר, רפא נא פלוני כן פלוני רפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל. והני מלי שלא בפניו, אבל בפניו אין צריך להזכיר שמו: ד. אסור וכו'. ורצה לומר, אפלו אם אמרו דרך תפלה, וכשאנינו אומרו דרך תפלה, גם להג"ה אסור אפלו פסוק אחר:

א. א. השנים. הנסח ושבענו מטובך (מגן אברהם בשם הרא"ש וירושל) ובסודור האר"י כתוב מטובה: ב. בתפלת ערבית. עין בכאור הלכה: ג. של יום ששים. כלומר, בתפלת ערבית שמתחיל יום ששים, ואז יבריו השמש לאחור הקדיש קדם התפלה טל ומטר בכדי שידעו לומר ותן טל ומטר, ואם לא הכריזו, אף על פי כן יאמרו: ד. הששים. כלומר, יום שנפלה בו התקופה מחשבים מכלל הששים, אפלו אם התקופה נוספת בחצי יום או אחר כך, רק שיהא קצת קדם הלילה, ולעולם שני ימים בין התקופה להשאלה, דאם התקופה ביום ראשון, השאלה בתפלת ערבית השנייה ליום רביעי: ה. ובארץ ישראל וכו'. לפי ששם צריך לגשמים. לפי שבבוה הוא מכל הארצות, מה שאין כן בגולה. ואנו בכל חוץ לארץ בחר בני גולה דבכל אזלינו. כן ארץ ישראל בחוץ לארץ או להפך, אם

דעתו בתוך שנה לחזור, שואל במקומו, ואם דעתו אחר שנה, שואל במקום שהוא שם אף על פי שיש לו אשה ובנים בכיתו, כן כתב הפרי חדש והביאו הפרי מגדים. ובספר בכרכי יוסף הסכים בשם כמה גדולים לדעת מהר"ו גטה ומנה"י מולכו, דכל אהד לשאל כבני העיר הנמצא בה, ודלא כהפרי חדש, עין שם. ולכאורה מדברי הבאר היטב משמע דהם מנה"י ונראין באין דעתו לחזור, וצריך לעיין בתשובת דבר שמואל ובספר יד אהרן, פי שם מקורם: ו. מליל שביעי וכו'. ובדיעבד אם לא שאל מחזירין אותו, ואינו דומה לערבית של ראש חודש, דשם הטעם משום דאין מקדשיין החודש בליילה וכן כתב בספר בכרכי יוסף. ובספר זכר לאברהם מצדד שלא לחזור בדדיעבד ויבדע תלכות קטנות חלק א סימן עג, וכמו בהזכרה, עין שם. אבל מדברי כמה אחרונים שראיתי לא משמע כן: ז. ושואלים עד וכו'. כלומר, ועד בכלל, ואין חלוק בפסיקה בין ארץ ישראל לחוץ לארץ:
ב. ה. אין שואלין אותו. ואף דאימא לקמן בסימן קיט דאם היה צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים, שאני פרנסה שהוא דבר הצריך לכל ואין בו הזק לשום אדם, אבל מטר יש בו הזק לשאר ארצות: ט. בשומע תפלה. ונראה דלפי זה, דכל שכן שיש לנו לשאל מטר בשומע תפלה אחר ד' מרחשון או בין פסח לעצרת במקומות הצריכין לקח, דהא אפלו בתקופת תמוז דימין קללה הם, שואלין בשומע תפלה. כתב ט"ז,

שער הבידון

ה. אליה רבה וכרכי יוסף ומגן גבורים, דלא בהמחמירין ונרא ללכל בשומע תפלה: ו. אליה רבה: ז. פרי מגדים בשם הלבוש: א. א. דרך הסיים: ב. מגן אברהם: ג. ג. ר"ן: ד. ב"ח:

ח ברכות לג מענין שם.
ט שם י טור בשם
הרמב"ם בפרק
ההלכות תפלה וברא"ש.

ד. **אם לא שאל מטר בימות הגשמים מחזירין אותו אף על פי ששאל טל, אבל אם שאל מטר ולא טל אין מחזירין אותו: ה.** *אם לא שאל מטר ונזכר קדם שומע תפלה, אין מחזירין אותו **טו ושואל בשומע תפלה.** (ואם היה לו מענית וצריך לומר עגנו, יאמר השאלה "קדם עגנו) (אבורהם). **ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה, אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים, ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה. ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אף על פי שעדין לא עקר רגליו** **יז** *בעקורים דמי. **ואם נזכר אחר שחתם שומע תפלה קדם שהתחיל רצה, נראה שאומר ותן טל ומטר ואחר כך אומר רצה:**

קיה חתימת ברכת השיבה. ובו סעיף אחד:

א. *השיבה שופטינו חותם בה **מלך אוהב צדקה ומשפט, ומראש השנה ועד יום הכפורים חותם המלך המשפט.** הגה מיהו, אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט אין צריך * לחזור, ולא אמרו שיחזר אלא במקום שכל השנה אומרים האל אוהב צדקה ומשפט (הרב רבנו יונה סוף פרק קמא ברכות וטור והגהות מהנינים). ועין לקמן סימן תקפב:

א ברכות יב.

שערי תשובה

התפלה יכון דעתו להשליח ציבור בכל הברכות, ועין לעיל סימן קיד בשם שלמי צבור מה שכתבתי שם: * **הנשיים.** עין באר היטב. ועין בטור בשם ראביה ובלבוש. ועין בשלמי צבור שכתב דוד ומ"מ כבירא להו דלא יאל שם ומתין עד שומע תפלה ושאל שם, והוא הסכים שישאל קדם תקע, ומשמע דגם הכריז יוסף כבירא לה הכי, ועין שם סימן קיד, וכן הסכים בש"ת נודע ביהודה מהרורא תננא סימן ט וכתב, שהש"י אינו חולק כי אם על פרוש הלבוש, אבל לדינא הכל מודים דיש לשאל קדם תקע, עין שם: * **בשומע תפלה.** עין באר היטב, וכתב ברבי יוסף בשם מהרי" מולכו שאם נזכר באמצע תקע או בקצה אחרת אומר כנדוכו עד שומע תפלה ושאל שם, ולא אמרין שפסטיק ונחזר לתחלת כרך עלינו וישאל משום שמא ישכח בשומע תפלה ויצטרף לחזר לראש, דאין מן הראוי שיאמר ברכות לכפלה מפני הספק, עין שם:

* **לחזר.** עין באר היטב. ובשם הרמ"ע באלפסי וז"ל כתב בסחוק בקצה שאם בשאר ימות השנה חתם המלך הקדוש המלך המשפט חוזר, אף בתפארת שמואל בתהלות הרא"ש כתב דאינו חוזר, ובספר משה יהודה כתב שכן הסכימו רב האחרונים, ומה שכתב בבאר היטב דלפי טעם הש"י גם כנה יש לחזר ולהתפלל בתורת נדבה אינו סברה, דיש

באר הלכה

בדיעבד, אלא אפלו אם לאחר כדי דבור התחיל ותן ברכה, וכך שנתנו וכו', וסיים הברכה, יצא בדיעבד וכו' אדם, עין שם בנשמת אדם:

ה * אם לא שאל מטר וכו'. לכאורה נראה דהוא הדין אם חסר בשאר ברכה דבר שהוא מעקר הברכה ונגזן שחסר ענין קבוצ גליוח בברכת תקע בשופר. שנקראת במגלה דו יו על שם זה, עין שם, גם כן כולל להשלים בברכת שומע תפלה, וראיה מתוספות ברכות כט ע"א דבור המתחיל מפני וכו', דלא מעטו רק דבר שהוא מענין שבח כגון הזכרה והבדלה ושאר שבחים שאינם ענין תפלה וכתב, מה שאין כן בזה, וגם אפלו בהבדלה גופא פסק המגן אברהם בסימן רצד סעיף קטן ג דאם יודע שלא יהיה לו כוס להבדיל ושכח לומר הברכה בחזונו הדיעה, יאמרנה בשומע תפלה כדי שלא יצטרך לחזור, אם כן הוא הדין בזה, ומה דאיתא לקמן בסימן קיט סעיף ג דאם טעה בברכה אחת מאמצעיות שחזרו לראש הברכה, אפשר דהתם אירי שנוכר אחר שומע תפלה, ותרע, דהלא בדבריו שם כלל גם כן אם טעה ושכח לומר טל ומטר בברכת השנים, ובזה בודאי אין לו לחזר לראש הברכה, אלא שואל בשומע תפלה, אלא ודאי דלענין טל ומטר לא יציר דין המחבר רק אם נזכר אחר שומע תפלה, אם כן אפשר דהוא הדין בזה, ומה שלא באר המחבר שם זה בפרוש, משום דרצה שם לכלל דינו גם לענין דלג, ובדלג אין שום נפקא מנה בין נזכר קדם שומע תפלה או אחר כך, דאין רשאי לכלל בשומע תפלה, ואף שהפרי חדש מקל גם בזה, בכך השיגו החי' אדם, גם ענין טעות כולל אם הוסיף איזה דבר שהוא מקלקל את הברכה, כגון שאמר טל ומטר בימות החמה וכהאי גונא, דבזה בודאי אין לו שום תקון בשומע תפלה, אבל לענין חסרון אפשר דיוכל להשלימו בשומע תפלה ובנ"ל. ודע, דלדעת הגר"א לעיל בסימן גט סעיף ב דסקינרא לה להעקר תלוי בתמימה, יצא ואפלו השלמה אין צריך, כי מבני לי לפי דעת השלחן ערוך שם. **אחר כך מצאתי בפרי מגדים, בסימן קיט אות ד במשקבצות זהב, ודעתו גם כן דלא כהפרי חדש הנ"ל, וגם בענין ספקתנו כתב, דאם דלג אינה תבוה שהוא מענין הברכה אין יכול להשלימו בשומע תפלה, וטעמו, דלא דמי לשאלה והבדלה, דזה אינו נסח קבוצ תמיד לכה תקנו לזה תקנה, מה שאין כן כששנה את הנסח הקבוצ, ומכל מקום לעניות דעתי צריך עיון למעשה, אחר דדעת הגר"א ועוד כמה מהראשונים דהעקר תלוי בתמימה לחזר, וכמו שכתבנו בסימן גט בבאור הלכה, אפשר דבזה יש לצרף לזה דעת הפרי חדש הנ"ל דיהיה**

השנים ואז נזכר שהוא שבת והיה בימות החמה ושאל מטר, חוזר עד שיאמר ברכת השנים כחוקנה ואז ילך אצל שבת, הלכות קטנות חלק ב סימן צא: ה. **הגשמים** ואם נזכר קדם שהתחיל תקע בשופר אומר שם כמו שכתב סימן קיד סעיף ו: **ט. טל.** ולעיל סימן קיד לענין הזכרה סגיני טל, עין ש"י הטעם: י. **בשומע תפלה** אבל הזכרה לא שיקא בשומע תפלה, דשכח הוא: יא. **עגנו.** דשאלה חמירא מענינו, דאם לא אמרה מחזירין אותו מה שאין כן בעגנו:

א. לחזר. וכן פסקו מגן אברהם וכו' ומטה משה ושל"ה, ולכוש כתב דנהגין לחזר. וש"י העלה דצריך לחזר ולהתפלל שנית בתורת נדבה, דיש חלוק אפלו כנסת מלך אוהב צדקה ומשפט, דכלל השנה אין המשפט עקר אלא הצדקה ולכן הקדימו למשפט, אבל מראש השנה ועד יום כפור המשפט עקר, ולכן לא הזכירו צדקה, עין שם, ועין סימן תקפב, אם בכל השנה אמר המלך המשפט או המלך הקדוש אין צריך לחזר, עין כנסת הגדולה סימן זה וסימן קח, וכן כתב העלת תמיד, עין שם, ולפי טעם הש"י נראה לי דחזרו ונתפלל שנית בתורת נדבה:

משנה ברוכה

ד טו. אם לא שאל. עין במגן אברהם ובשערי תשובה שכתבו, דאם נזכר קדם שהתחיל תקע בשופר אומר שם, ובסימן קיד בבאור הלכה דבור המתחיל בלא חתימה הארכנו בזה וברנו דיותר טוב שיאמר בשומע תפלה, דבזה יצא לכלי עלמא, עתה מצאתי בספר קצור שלחן ערוך שפסק גם כן הכי, ואם נזכר קדם שסיים ברכת השנים יאמר במקום שנוכר, אך אם נזכר אחר כשנים הטובות, יחזרו ויאמר וכך שנתנו כשנים הטובות, כדי שיהיה מעין חתימה סמוך לחתימה. וטוב יותר שיסתחיל ותן טל ומטר ויגמר בסדר:

ה טז. ושואל בשומע תפלה. ורצה לומר, בברכת שמע קולנו, קדם כי אתה שומע, שמתקנת לשאל בה כל הפקשות, וכדלקמן בסימן קיט. אבל הזכרת משיב הרים, קמא לן לעיל בסימן קיד דאם שכח חוזר, משום דהזכרה שבח הוא ואין מקומה בזה הברכה שמתקנת לבקשה: **יז. קדם עגנו.** דשאלה חמורה מעגנו, דאם לא אמרה מחזירין אותו, מה שאין כן בעגנו: **יח. בעקורים דמי.** והוא הדין אם רגיל לומר תחנונים וסיים תחנוניו ואמר אחריהם הפסוק יהיו לרצון וגו', שבאמירת פסוק זה עשה הפסח הדיעה מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו, אף על פי שלא התחיל עדין עושה שלום: **יט. אחר שחתם.** ואם נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה', יסיים למדני תקיף ויאמר ותן טל ומטר ואחר כך כי אתה שומע וכו' (באור הלכה לעיל בסימן קיד):

א א. מלך אוהב וכו'. ואם אמר בכל השנה המלך המשפט או האל המשפט, יצא: **ב. המלך המשפט.** בשני ההי"ן, ויחזור בזה, כי יש אומרים דלא יצא, ומכל מקום בדיעבד אם אמר מלך המשפט לא יחזור: **ג. אין צריך לחזר.** עין באחרונים דמסקי, דאם נזכר תוך כדי דבור מצת אמרו ומשפט, אומר המלך המשפט גם כן, ואם לאחר כדי דבור, שוב לא יאמר, ואין מחזירין אותו:

יכול להשלימו בשומע תפלה, כי גם הפרי מגדים לא הביא ראיה לסכתו בזה:

* **בעקורים.** עין משנה ברוכה. כן כתב מגן אברהם בסימן תכב וכן פסקו כל האחרונים, ודלא כחיי אדם שכתב דבענין עקירת רגליו ממש, ומה שכתב בנשמת אדם דהירושלמי שהביא המגן אברהם לא נמצא, הוא בפרק ה דברכות אחר המשנה מודים, וגם הרשב"א הביאו בחידושיו בפרק תפלת השחר, וכן מצאו בעזרת ה' ויתברך בתלמידי רבנו יונה פרק תפלת השחר דבור המתחיל לא אמרו אלא בשרגיל לומר תחנונים וכו', מפני שמהמגן אברהם, עין שם, וראיתו דהנשמת אדם

שער היזון

ד ז. עין לעיל בסימן קיד סעיף ו בבאור הלכה דבור המתחיל במקום: **א. א.** שערי תשובה ושאר אחרונים: **ב. פרי מגדים:** ג. דרך הסיים: **ד.** דרך הסיים ושאר אחרונים: